

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОТРУДОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Наталка Котелянець

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (Кропивницький)

Одним з провідних напрямків виховання і розвитку молодших школярів є формування трудової діяльності, успішність якої залежить від того, якою мірою учні оволоділи знаннями та вміннями, які є основою будь-якої професійної діяльності.

Психолого-педагогічні аспекти загальнотрудових знань і вмінь учнів розглядаються в дослідженнях С. Батишева, Ю. Васильєва, А. Воробйова, В. Гусєва, В. Ледньова, Л. Ліфьорова, Ю. Цини та інших.

Трудові вміння, за визначенням С. Батишева, це сукупність трудових дій, які може свідомо відтворити виконавець, застосовуючи доцільні способи їх здійснення [1, с. 17].

Традиційно підхід до трудового навчання учнів початкової школи складався як до навчання елементарним трудовим операціям і вмінням ручної праці з обробки різних найбільш поширених матеріалів, які необхідні в повсякденному житті. Принципових розбіжностей у визначенні загальнотрудових умінь серед педагогів і психологів немає. Більшість дослідників сходяться на думці, що це вміння, які функціонують в різних трудових ситуаціях, вміння, застосовані в будь-якій трудовій діяльності.

Є. Мілерян підкреслює зв'язок загальнотрудових умінь із виконанням основних функцій, властивих будь-якій діяльності. «Функції усвідомлення мети, планування майбутньої діяльності, самоконтролю при її здійсненні входять в зміст будь-якого цілісного процесу праці незалежно від його специфічних особливостей і вмінь, які необхідні для їх здійснення, є за своїм характером загальнотрудовими» [5, с. 97].

Близьке визначення дає М. Шнейдерман: «загальнотрудові вміння можна трактувати як здатність до здійснення в різних умовах трудової діяльності розумових і практичних дій з планування, організації, контролю» [7, с. 8].

В організації процесу трудового навчання молодших школярів необхідно передбачити, щоб вони не були пасивними виконавцями трудових завдань. О. Матюшкин [4, с. 37-83] у своїх дослідженнях підкреслює, що в результаті навчання за принципом «роби як я» протягом декількох років багато дітей стають інтелектуально пасивними, які не вміють самостійно виконати жодного кроку в процесі засвоєння знань і умінь. Вчителі часто забувають про те, що на першому місці має стояти усвідомлена праця молодших школярів, в процесі якої вони засвоюють знання, загальнотрудові вміння і початкові навички, які породжують у школярів інтерес до теорії та практики.

Загальнотрудові вміння, що являють собою здатність здійснювати трудову діяльність, включають в себе розумові і практичні дії, підлеглі мотиву цієї діяльності. В основі дії лежать операції і елементарні, нескладні рухи, на основі яких і формується конкретно-трудове вміння, що переходить у навичку. Конкретно-трудові вміння утворюють загальнотрудові вміння.

До складу загальнотрудових умінь можуть входити не тільки конкретно-трудові вміння, а й узагальнені. Так, загальнотрудове вміння планувати діяльність включає в себе такі вміння: ставити мету діяльності, аналізувати зразок і умову задачі. Як ми бачимо, перераховані вміння також є загальнотрудовими. Кількість конкретно-трудових умінь варіюється в залежності від конкретного складу кожного з загальнотрудових умінь. Сам термін «вміння» використовується в двох значеннях: 1) як дія нескладна за складом, що формується на основі знань і 2) як дія надзвичайно складна, що формується на основі знань і вже наявних елементарних умінь.

У структуру загальнотрудових умінь входять не тільки конкретно-трудові вміння, а й знання, на яких ґрунтуються ці вміння.

І. Лернер [3, с. 22] виділяє знання «різного рівня узагальненості». У розробленому нами комплекті підручників з трудового навчання представлені всі три рівня таких завдань.

Перший із них (нижчий) передбачає покрокове позначення кожної конкретної дії. На основі таких знань формуються конкретно-трудові вміння. Алгоритми, пам'ятки, покрокові інструкції можна віднести до знань першого рівня. В підручниках для 1 класу представлені алгоритми виготовлення виробів з різних матеріалів. Наприклад, алгоритм до виготовлення рваної аплікації з кольорового паперу «Чудо – дерево»:

1. Відірви вздовж аркуша смужку шириною два пальчика. Рівний край зроби рваним.

2. Розташуй та наклеї стовбур по центру на картоні.

3. Нарви з паперу невеликі шматочки – це листя. Наклеї його навколо стовбура.

4. З побутового паперу скатай кульки – це яблучка. Охайно наклеї їх на дерево. Доповни свій виріб хмаркою, сонечком, травичкою.

Знання другого рівня припускають наявність у дітей певного практичного досвіду. Це узагальнені знання про способи виконання дії (схеми, креслення, карти інструкцій). Наприклад, у 2 класі до виготовлення кулону учням пропонується ознайомитися з такою інструкційною карткою:

1. Визнач для кого будеш створювати прикрасу і вибери відповідні кольори картону та паперу.

2. За допомогою шаблонів обведи та виріж форму кулону, або створи власну.

3. Використовуючи шаблони дрібних геометричних фігур, створи оздоблення кулона.

4. Зроби отвір та протягни стрічку.

Спираючись на знання третього рівня (знання загальних принципів діяльності) учні розуміють закони, що лежать в основі їх діяльності (як

будувати діяльність, які дії виконувати і в якій послідовності). Наприклад, у 3 класі при вивченні теми «Квіти у техніці квілінг», учням пропонується таке завдання. Розглянь композиції квітів у техніці квілінг. Які базові форми використані для їх виготовлення? Використовуючи базові форми квілінгу, виклади та охайно наклеї на картон-основу композицію з квітів та листочків. У вільну годину з форм «око» та «спіраль» створи композицію з гроною винограду або калини.

Таким чином, структурними компонентами загальнотрудових умінь є:

1) Знання, що лежать в основі умінь і різняться за рівнем узагальненості цих умінь (знання 1, 2, 3 рівнів).

2) Конкретно-трудова вміння, що формуються на основі знань першого рівня узагальненості.

3) Навички, що утворилися в результаті закріплення первинних умінь, що складаються з автоматизованих операцій. Термін «навички» використовується в значенні звичної дії, яка виконується легко і впевнено.

Оскільки функціями будь-якої діяльності є: організація праці, конструювання, контроль і оцінка діяльності, ми виділили 4 групи загальнотрудових умінь, формування яких має здійснюватися вже на початковому ступені навчання: 1) конструктивно-технологічні; 2) організаційні; 3) контрольні; 4) оціночні.

До розкриття процесу шляхів формування загальнотрудових умінь психологи і педагоги підходять по-різному.

Ефективною теорією, яка розкриває психологічні основи оволодіння вміннями і навичками є теорія поетапного формування розумових дій, розроблена Н. Тализіною [6], П. Гальперіним [2].

Формування окремих умінь можливе за умови виконання таких етапів: 1) пояснення як слід користуватися вивченим правилом; 2) показ найбільш доцільних способів, прийомів застосування досліджуваного правила; 3) пробне виконання; 4) вдосконалення дії шляхом багаторазового повторення в процесі вправ; 5) застосування умінь в різноманітній практичній і творчій діяльності.

На основі вивчених матеріалів було зроблено припущення про те, що формування відповідних технологічній діяльності умінь (технологічних, технічних і контрольних) можливо і необхідно починати у дітей молодшого шкільного віку. По-перше, дитина вчиться переводити предметну ситуацію в розумову через наочні або словесні образи і навпаки; по-друге, вона вчиться планувати свої дії, вибудовувати послідовність розумових і практичних операцій, що призводять до вирішення завдання; по-третє, вона починає пояснювати свої дії, опановуючи промовою і спеціальною термінологією; по-четверте, вона починає оцінювати вироблені дії з позиції оптимізації, естетики, економіки, соціалізації, доцільності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Батышев С.Я. Трудовая подготовка школьников: Вопросы теории и методики. / С.Я. Батышев. – М.: Педагогика, 1981. – 192 с.
2. Гальперин П.Я. Методы обучения и умственного развития ребёнка. / П.Я. Гальперин. – М.: Изд-во МГУ, 1985. – 45 с.
3. Лернер И.Я. Проблемное обучение. / И.Я. Лернер. – М., 1974. – 64 с.
4. Матюшкин А.М. Психологические предпосылки групповых форм проблемного обучения. / А.М. Матюшкин, А.Г. Петросян. – М., 1981. – С. 37-83.
5. Милерян Е.А. Психология формирования общетрудовых политехнических умений. / Е.А. Милерян. – М.: Педагогика, 1973 – 300 с.
6. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников: Книга для учителя. / Н.Ф. Талызина – М.: Просвещение, 1988. – 175 с.
7. Шнейдерман М.Я. Совершенствование процесса формирования общетрудовых умений у старших школьников: Автореф. дис. канд. пед. наук. / М.Я. Шнейдерман. – М., 1977. – С. 8.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Котелянець Наталка Валеріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. *Наукові інтереси:* методична система трудового навчання учнів початкової школи.